Novadnieks

Piebaldzēni.

Zināms, kādi bija, jāpēta, kādi ir un būs

Pētot savu dzimtu, kuras saknes ir Vecpiebalgas "Mazvēveros", Raulu Vēliņu Paula Stradiņa medicīnas vēstures muzejā piesaistīja Jēkaba Prīmaņa 1936. un 1937.gadā Piebalgā veiktais antropoloģiskais pētījums.

"Toreiz Jaunpiebalgā, Vecpiebalgā tika apsekoti, nomērīti vairāk nekā trīs tūkstoši piebaldzēnu. Šie dati netika analizēti, nebija digitalizēti, un pētījums kādā negadījumā var iet bojā," stāsta R.Vēliņš. Viņš ieinteresēja Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Antropoloģijas institūta profesoru Jāni Vētru pētījumu digitalizēt, apkopot, izanalizēt iegūto informāciju, kā arī veikt atkārtotu pētījumu par Jaunpiebalgas un Vecpiebalgas iedzīvotājiem. "Kādi bija piebaldzēni pirms teju 80 gadiem, kādi ir tagad, un tad hipotēze, kādi būs pēc simts gadiem. Muzejos taču redzam, ka savulaik gultas bija mazas," saka J.Vēliņš.

◆**LEPOJAS AR SAKNĒM. Zosēniete Ieva Dulberga profesoram Jānim Vētram (no kreisās) un pētījuma iniciatoram un atbalstītājam, veselības aprūpes kompānijas "Roche Latvija" vadītājam Raulam Vēliņam stāsta par Zārdiņu dzimtu.**

Ko pētīja pirms 87 gadiem

Lai vairāk uzzinātu gan par J.Prīmaņa pētījumu, gan šodienas pētnieku ieceri, Vecpiebalgas kultūras namā sanāca piebaldzēnu dzimtu pārstāvji, novadpētnieki, interesenti. J.Vētra izskaidroja, ka pagājušā gadsimta 30.gados daudzās Eiropas valstīs notika līdzīgi pētījumi. "Svarīgi saprast, ka līdz 1.pasaules karam Eiropā bija impērijas, nebija nacionālo valstu. Kad tās izveidojās, bija svarīgi apzināties, kas mēs esam, kāda mūsu identitāte, ar ko latvieši atšķiras no čehiem, igauņiem vai krieviem. Jaunajai Latvijas valstij bija būtiski saprast, ka ne tikai vācu baroniem, ne tikai poļu un krievu muižniekiem ir ciltskoki, bet arī latvieši var veidot savus. Un Prīmanis veicināja interesi," stāsta profesors.

Zviedru profesors Gastons Bakmanis J.Prīmani rosināja veikt pētījumus pēc izraktajiem kauliem un pētījumā iekļaut dzīvus cilvēkus. 30.gadu vidū bija ideja, ka jāpēta ne tikai fiziskās pazīmes, bet arī medicīniskie, sociālie aspekti, dzīves apstākļi, līmenis, tā mēģinot izprast, kā kurš attīstījies. J.Vētra atgādina par eksperimentu ar dvīņiem, kad viens aug pārticīgā ģimenē ar labu uzturu, otrs ir ielu bērns. 14 vai 20 gadu vecumā viņi būs pilnīgi atšķirīgi cilvēki, kaut gēni vieni. "Tas, kā cilvēks fiziski attīstās, ir spogulis sociāli ekonomiskajai situācijai. Prīmanis mēģināja izprast, kā sociālā un kultūras vide ietekmē cilvēku. Viņš arī uzklausīja, ko piebaldzēni stāsta par savu senču veselību," skaidro J.Vētra un uzsver, ka antropoloģijas pētījumus toreiz finansēja Kultūras fonds, kas norāda, ka fiziskā identitāte netiek šķirta no kultūras identitātes.

Interesanti, kā gadu gaitā mainījies cilvēku garums. Visās armijās regulāri tiek mērīti jauniesaucamie. Iemesls praktisks, lai zinātu, kāds apģērbs un apavi nepieciešami. Profesors stāsta, ka šie dati rāda, kā pamazām vien cilvēki auguši garāki. 1864.gadā jauniesaucamo vidējais garums bijis 167 cm, tad 1.pasaules kara gados tas sociāli ekonomiskās situācijas ietekmē samazinājies, līdz 1939.gadā jauniesaucamie izauguši jau līdz 172,5 cm. Padomju laika datu nav, bet 1996.gadā jauniesaucamo vidējais garums bija jau 178 cm.

"Lai no kādas tautas nāc, vienas paaudzes laikā, dzīvojot vienā vidē, ritmā, klimatā, ēdot vienu uzturu, cilvēki bioloģiski integrējas ļoti ātri. 1996. gadā Rīgā tika mērīti jaundzimušie no krievu ģimenēm, kuru vecāki dzimuši Krievijā, un latviešu ģimenēs. Jaundzimušajiem bija atšķirības. 2006.gadā vairs nekādu atšķirību, visi jaundzimušie, vienalga kādas tautības, bija vienādi. Kultūras integrācija notiek lēni vai nemaz, bet bioloģiskā pēc saviem likumiem. 15 gadu laikā līdz 1940. gadam 25 antropoloģiskās ekspedīcijās Latvijā bija nomērīti 35 tūkstoši cilvēku. Lielākā daļa datu ir. Prīmanis atmeta nacionāli romantisko ideju, ka izdosies atrast tīros latviešus, izdalīt antropoloģisko tipu. Ir Latvijas iedzīvotāji, kuri pēc dažādām pazīmēm sevi uzskata par latviešiem, krieviem, igauņiem vai piederīgiem citai tautai, bet pēc bioloģiskām pazīmēm esam samērā vienota Latvijas tauta ar bioloģiskās uzbūves īpatnībām," stāstīja J.Vētra.

Varēs uzzināt par sevi

RSU doktorante Lāsma Asare vislabāk pārzina J.Prīmaņa pētījumu, viņa analizē, apkopo informāciju. "Viss rakstīts ar roku. Šodien grūti izsekot dzimtām, jo sievietes maina uzvārdus, bet mājvārdu rakstība dažviet mainījusies," pastāsta L.Asare un atklāj, ka Piebalgas pētījuma datus iecerēts salīdzināt ar Cesvainē iegūtajiem, kur J.Prīmanis pētījumu veica desmit gadus agrāk.

"Vai atšķiramies, cik daudz. Atšķirībām nevajadzētu būt pārāk lielām, bet kādas nianses noteikti būs. Pēc tam Prīmaņa pētījumus var salīdzināt ar toreiz līdzīgiem citās valstīs. Ja Latvijas mērogā esam viendabīgi, salīdzinājumā ar citām valstīm atšķirībām jābūt," saka L.Asare.

Vasarā pētnieki iecerējuši apsekot vismaz 500 piebaldzēnus. Sevišķi tiek lūgti tie, kuriem ir pāri par 85 gadiem un kuri kā bērni piedalījušies J.Prīmaņa pētījumā. "Mērķis ir apkopot piebaldzēnu veselības un fiziskos rādītājus, arī izzināt dzīves sociālos aspektus. Jau toreiz bija doma, ka šie dati varētu palīdzēt dzimtu ciltskoku veidošanai. Mēs ceram, ka tieši vēsturiskie dati, ja tos izdotos vēl apvienot ar jaunajiem, varētu būt noderīgi arī dzimtām, kurām interesē veidot Piebalgas dzimtu ciltskokus, kur ir ne tikai vārds, uzvārds, dzimšanas un miršanas gads vai dzīves laiks, bet ciltskoks papildināts ar veselības stāvokli, ar vēl citiem apsekošanas laikā iegūtajiem datiem," skaidro profesors un uzsver, ka katrs pētījuma dalībnieks iegūs informāciju par savu veselību. Tas arī dos izpratni par piebaldzēniem šodien, vai ir kādi īpaši rādītāji. J.Prīmanis mērīja piebaldzēnu ķermeņa fiziskos izmērus, aptaujāja par veselības stāvokli, kā arī iemūžināja cilvēkus fotogrāfijās. J.Vētra uzsver, ka ir svarīgi arī šodien izmantot tās pašas pētniecības metodes, bet, kur iespējams, mūsdienīgākas ierīces. Profesors atklāj, ja būs pietiekami daudz resursu, tiks veikta arī ģenētiskā analīze. Tas dotu iespēju aptaujas dalībniekiem uzzināt par potenciālajiem veselības riskiem, kā arī sīkāku informāciju par personas izcelsmi.

Pētnieki plāno Piebalgā, Vecpiebalgas, Jaunpiebalgas, Inešu, Zosēnu un Kaives pagastā, strādāt nākamā gada jūlijā, augustā. Viņi uzsver, ka pētījums ikvienam ir brīvprātīgs, un aicina pieteikties.

Lepojas ar saknēm

Alda Lazdiņa dzimta ir no Vecpiebalgas "Lejas Vēveriem". "Kad pirms 12 gadiem sarīkojām dzimtas salidojumu, satikāmies ap 150 cilvēkiem - Dindoņi, Lazdiņi, Ķāķi, Lācgalvji un vēl citi. Esam ļoti dažādi, bet mums visiem svarīgas ir dzimtas saknes," stāsta A.Lazdiņš. Viņa māsa Ilga Lazdiņa aizvien saimnieko "Lejas Vēveros". Dzimtā saglabāti šejienes stāsti, dažādu laiku fotogrāfijas. Dzimtas vēsture turpinās.

Ne vienam vien piebaldzēnam bija pārsteigums, ka aktierim Varim Vētram ir piebaldzēna saknes. "Mariss Vētra, mana vectēva brālis, raksta, ka viņa vecmāmiņai, dzīvojot Tūļu krogā, pieci uzvārdi nomainījušies. Viņa bija Rozenberga, tad apprecējās ar kaimiņu Sniķeri, kuram nebija lemts garš mūžs. Tad apprecējās ar Īļābu. Šis uzvārds vecmammai nepaticis, nomainīja uz Blumbergs. Mana mamma bija Blumberga. 1923.gadā vectēva brālis dzimtai nomainīja uzvārdu uz Vētra. Toreiz vectēva krustmāte teikusi, ka nu viņa kļuvusi par Maigu Vētru. Jauki skan," savas dzimtas saknes atklāj aktieris. Savukārt ar profesoru Jāni Vētru viņš nav rados.

Ieva Dulberga rāda dzimtas koku, daudzus metrus garu rulli. "Esmu no Zārdiņu dzimtas Zosēnos. Reinim, kad viņš jau bija lielā vecumā, 1734.gadā iedots uzvārds Zārdiņš, to apliecina arhīva materiāli. Dzimtas kokā var redzēt, ka viena Zārdiņu meita aizprecējusies uz "Tūļiem"," pastāsta Ieva. Viņas mammai Marijai Elgai Zārdiņai jau 98 gadi. Viņa bijusi J.Prīmaņa pētījuma dalībniece. Ieva aizpildīja pieteikuma anketu pētījumam. Tajā noteikti piedalīsies arī viņas astoņi mazbērni. "Bērniem, mazbērniem ir interese par saknēm. Mazmeita projektā intervēja vecvecmāmiņu, pierakstīja viņas dzīvesstāstu. Būs interesanti uzzināt par senčiem no Prīmaņa pētījuma," atklāj zosēniete un uzsver, ka vasarā visi gaidīs pētniekus.

Vecpiebaldzēns Andris Balodis atzīst, ka viņa apzinātie senči nav dzīvojuši ārpus Piebalgas. Pats viņš labi zina Piebalgu un pazīst piebaldzēnus. "Kopš Prīmaņa pētījuma Piebalga ir mainījusies, daudzu māju vairs nav, citām mainījušies vārdi vai to rakstība, mantinieku paaudzes nomainījušās, kā arī ienākušas citas ģimenes. Visgrūtāk izsekot mantiniecēm, jo viņas maina uzvārdus," pastāsta A.Balodis. Viņš palīdz pētniekiem apzināt šodienas situāciju Piebalgā un reizē arī savu ciltskoku.

Jānis Steķis no Kaives pagasta "Kalna Antēniem" ar lepnumu saka, ka ir no Stipro dzimtas. "Zināms, ka no 1650.gada mani senči te bijuši mežsargi, mana vectēva tēvs no muižas izpircis zemi," stāsta Jānis un piebilst, ka mamma apprecējās ar Steķi, tā nu tagad "Kalna Antēnos" saimnieko Steķi. Arī viņa vecāki, vecvecāki savulaik piedalījušies pētījumā. "Noteikti piedalīšos, būs interesanti uzzināt par senčiem un sevi," uzsver kaivēnietis. ❑

Lappusi sagatavojusi
SARMĪTE FELDMANE

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem

MAF Mediju atbalsta fonds

Mediju atbalsta fonda ieguldījums no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par saturu atbild projekta īstenotājs izdevniecība SIA "Cēsu Druva".